

12. Mehmet Rauf'un *Menekşe*'sinde Servet-i Fünûn Nesli

Elif PALIÇKO¹

APA: Paliçko, E. (2021). Mehmet Rauf'un *Menekşe*'sinde Servet-i Fünûn Nesli. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö9), 151-162. DOI: 10.29000/rumelide.985012.

Öz

Modern Türk edebiyatının inşasına roman ve hikâyeleriyle mühim bir katkı sağlayan Mehmet Rauf, *Eylül* romanı yazarı olarak anılmaktadır. Yazarın sadece bu romanı ile anılması, kaleme aldığı diğer eserlerine gereken önemin verilmemesine sebep olur. Oysaki Mehmet Rauf, yazın hayatı boyunca 13 roman, 143 hikâye, birçok mensur şiir ve piyes kaleme alır. Ayrıca nitelik olarak da edebi bir değere sahip olan bu eserler, yazarın Modern Türk nesrinin gelişimindeki rolünü gözler önüne sermektedir. Mehmet Rauf'un *Menekşe* adlı romanı ilk olarak 1913 yılında *Servet-i Fünûn*'da tefrika edilir ve 1915'te kitap olarak basılır. Servet-i Fünûn Topluluğu'nun dağılmasından sonra kaleme aldığı bu eserinde Mehmet Rauf, aşk teması çerçevesinde dönemin edebi faaliyetlerine ve bir roman kahramanı olarak Servet-i Fünûn yazarının edebiyat ve hayat hakkındaki düşüncelerine de değinmektedir. Eserin başkişisi olan Hüseyin Bülend, Servet-i Fünûn neslini temsil eder. Bu yönüyle Hüseyin Bülend, aynı zamanda Mehmet Rauf'un devrin edebiyatına ve sosyal hayatına dair fikirlerini yansıtan bir aynadır. Mehmet Rauf'un bütün eserlerinde odak noktası olan aşk, bu romanında da merkezdedir. Ancak *Menekşe* edebiyat tarihi bağlamında da değerlendirilebilir. Bu çalışmada, Mehmet Rauf'un *Menekşe* adlı eseri, Servet-i Fünûn neslinin bir roman kahramanı olarak konumu, Servet-i Fünûn edebiyatının temaları ve edebiyat hakkındaki bahisler çerçevesinde incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Mehmet Rauf, Menekşe, Modern Türk edebiyatı, Servet-i Fünûn nesli

Generation of Servet-i Fünûn in Mehmet Rauf's *Menekşe*

Abstract

Mehmet Rauf, who made an important contribution to the construction of modern Turkish literature with his novels and stories, is known as the author of the *Eylül* novel. The fact that the author is mentioned only with this novel causes the other works he has written not to be given the necessary importance. However, Mehmet Rauf wrote 13 novels, 143 stories, many prose poems and plays during his literature life. In addition, these works, which have a literary value in terms of quality, reveal the role of the author in the development of Modern Turkish prose. Mehmet Rauf's novel *Menekşe* was first serialized in *Servet-i Fünûn* in 1913 and published as a book in 1915. In this work he wrote after the collapse of the *Servet-i Fünûn* Community, Mehmet Rauf also touches on the literary activities of the period within the framework of the theme of love and the thoughts of the author of *Servet-i Fünûn* on literature and life as a novel hero. Hüseyin Bülend, the head of the work, represents the generation of *Servet-i Fünûn*. In this respect, Hüseyin Bülend is a mirror that reflects Mehmet Rauf's ideas about the literature and social life of the period. Love, which is the focal point in all of Mehmet Rauf's works, is also at the center of this novel. However, *Menekşe* can also be evaluated in the context of literary history. In this study, Mehmet Rauf's work named *Menekşe*, the position of *Servet-i Fünûn* generation as a novel

¹ Arş. Gör. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (Ankara, Türkiye) elif.palicko@hbv.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5582-7070 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 25.07.2021-kabul tarihi: 20.08.2021; DOI: 10.29000/rumelide.985012]

hero will be examined within the framework of the themes of Servet-i Fünûn literature and the discussions on literature.

Keywords: Mehmet Rauf, Menekşe, Modern Turkish literature, Generation of Servet-i Fünûn

Giriş

Türk edebiyatı tarihinde Servet-i Fünûn dönemi, roman türünün gelişiminde etkin ve yönlendirici bir konumdadır. Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre, "Servet-i Fünûn tam bir aile idi. Eser ve insan bu ailede nev'iler arasında birbirine cevap veriyordu" (2016, 288). Servet-i Fünûn yazarları kaleme aldıkları eserlerinin yanı sıra, mizaçları ve yaşantılarıyla da modern Türk edebiyatının seyrine katkı sağlar. Eser ve yazar arasındaki bu bağ, Servet-i Fünûn neslinin kurmaca gerçekliğin içinde yer almasına yol açar. Dolayısıyla Servet-i Fünûn yazarı, metnin içinde okura müdahale eden bir öğretmen değil, metnin bir parçası olarak kurmacaya karışan bir eser kişisine dönüşür.

Tanpınar, Servet-i Fünûn yazarlarını anlatan ilk eserin *Mai ve Siyah* olduğunu vurgular ve ona göre bu roman, "Türkiye'de nesli namına konuşan ilk eserdir" (2016, 288). Servet-i Fünûn dönemindeki hemen hemen bütün eserlerde yazarların kurmaca metindeki varlığı görülmektedir. Özellikle yazarın yaşantısından izleri ön plana çıkarken, bir eser yaratma süreci de metinlerde yer almaktadır. Örneğin; Halit Ziya, Mehmet Rauf ve Hüseyin Cahit'in roman ve hikâyelerinde, onların yazma süreçlerinin ve deneyimlerinin izlerine de rastlanır. Safveti Ziya, *Salon Köşelerinde* romanında deneyimlerinden beslenir. Mehmet Rauf'un "Garam-ı Şebâb" adlı hikâyesinde, şair Memduh'un eserini tamamlama süreci, aşk teması çerçevesinde ortaya çıkarken Servet-i Fünûn sanatçısı, bir eser kişisi olarak öne çıkar. Yazarın *Menekşe* adlı eserinde de meşhur bir romancı olan Hüseyin Bülemd, Servet-i Fünûn topluluğuna mensup bir yazardır ve bazen Mehmet Rauf'un fikirlerinin de aynası olur. Ayrıca Hüseyin Bülemd'in özel hayatı ve yayın hayatındaki birçok unsurun Mehmet Rauf'un yaşamıyla örtüşmesinden dolayı, Mehmet Törenek'e göre bu eser, "otobiyografik bir eser"dir (1999, 91).

Eser ve yazar arasındaki bu sıkı bağ hususunda Selçuk Çıkla, Halit Ziya ve Mehmet Rauf'u ayrı bir konumda değerlendirir ve yazarların yaşamlarını eserleriyle karşılaştırdığımız zaman benzerliklerin çok fazla olacağını vurgular. Her iki yazar da kendisini eser kişisinin yerine koyarak bu kişilere kendi şahsiyetlerini ve fikirlerini aktarır. Böylece yazarların kurmaca metinde "kendi sözcüleri gibi kullandıkları" kişilere yer verdikleri ve kendi deneyimlerinin, ideallerinin yansımaları olan birçok ayrıntının eserlerde yer aldığı fark edilmektedir (Çıkla, 2001, 14).

Mehmet Rauf, roman ve hikâyelerinde bireyin yaşantısına yer verirken aşk temasını merkeze almaktadır. Onun eserlerinde aşk tutkusu ve hayali ile yaşama tutunan kişiler ön plandadır. Bu durum, Mehmet Rauf'un aşka tutkun olması ile alakalıdır. Servet-i Fünûn romanının başlıca temalarından biri olan aşk, yazarın "bütün romanlarında vaka(nın) bir sevda eksenini etrafında dönmesi" (Kavcar, 1985, 104) şeklinde ortaya çıkar. Mehmet Rauf'un roman ve hikâyelerinde, eser kişileri "kendisi gibi aşk düşkündürler" (Kavcar, 1985, 104). "Bizde Roman" başlıklı yazısında, romanın hep aşktan bahsetmemesi gerektiğini savunan Mehmet Rauf, bu roman anlayışını eserlerinde uygulamamış ve "bu görüşün tam tersi bir tutumla, yalnız aşk tutkusu üzerinde durmuştur" (Cevdet Kudret, 1971, 223). Yazarın kendi deneyimlerini ve hassasiyetlerini eser kişilerine yansıtması, yaşamı ve eserleri arasındaki bu bağdan da anlaşılabilir. Böylece Mehmet Rauf'un roman ve hikâyelerinde, Servet-i Fünûn neslini ve anlayışını temsil eden birçok eser kişisine rastlanmaktadır.

Mehmet Rauf, Servet-i Fünûn yazarları arasında *Eylül* romanıyla şöhretini kazanmıştır (Akyüz, 1995, 118) ve günümüzde de bu romanı edebiyat araştırmacıları tarafından en çok değerlendirilen eseridir. Ancak yazarın birçok roman ve hikâyesi, modern Türk nesrinin gelişimine katkı sağlamaktadır. Bu çalışmada, Mehmet Rauf'un *Menekşe* adlı eseri özelinde, bir roman kahramanı olarak Servet-i Fünûn yazarı, Servet-i Fünûn neslini temsil eden Hüseyin Bülemd çerçevesinde incelenecektir. Böylece II. Meşrutiyet sonrasında yayımlanan bu romanında, Mehmet Rauf'un Servet-i Fünûn anlayışını devam ettirdiği görülecektir. Eserin başkışısı Hüseyin Bülemd'in, *Fecr-i Âti* yazarlarının etkin olduğu bir dönemde, Servet-i Fünûn yazarı olarak görüşleri ve çağdaşı olan bu yazarlar hakkındaki fikirleri dönemin ruhunu yansıtmaları bakımından da önemlidir. *Menekşe*'de Servet-i Fünûn nesli ile özdeşleştirilen nitelikler, eserin tahlili sonucunda şu başlıklar etrafında toplanmaktadır: edebiyat hakkındaki görüşler, aşk, hayal-hakikat çatışması, santimentalizm ve karamsarlık, bir edebi eser olarak yaşam.

Menekşe hakkında

Mehmet Rauf'un *Menekşe* adlı eseri, 1913 yılında, *Servet-i Fünûn*'da tefrika edilir ve kitap olarak 1331 (1915) yılında "Edebiyat-ı Cedîde Kütüphanesi'nin 35'inci adedi" (Mehmet Rauf, 1331: 1) üst başlığıyla, Muhtar Halid Kütüphanesi, Teshîl-i Tıbbât Matbaası tarafından İstanbul'da yayımlanır. *Menekşe*², dört bölümden oluşur ve 91 sayfadır. Ayrıca yazarın "Bir Gençlik Hatırası", "Hakk-ı Hüsn" ve "Bir İhtiyaç" başlıklı hikâyeleri de bu baskıda yer almaktadır. Mehmet Rauf'un *Menekşe*'si bazı araştırmacılar tarafından hikâye sayılır (Cevdet Kudret, 1971, 221; Enginün, 2020, 376), bazıları ise eseri roman kategorisine alır (Kavcar, 1985, 281; Tarım, 2000, 276; Özbacı, 1997, 88; Cıkla, 2004, 68).

Eserin ilk satırlarından itibaren Hüseyin Bülemd'in yazar olduğunu öğreniriz ve son romanı "Güzide" hakkında gazetelerde olumlu ve olumsuz birçok yazı vardır. Ancak Hüseyin Bülemd, eseri hakkındaki bu eleştirilerden etkilenmez ve kendisini bir yazar olarak yücelten Ermeni ailesini ziyarete gitmeye karar verir. Bu yolculuk boyunca Hüseyin Bülemd aşk konusunu ve kendi deneyimlerini sorgular. Ziyaret ettiği Madam Saryan ve Matmazel Suzan'ın evinde, kendisine Matmazel Violet olarak takdim edilen bir genç kız ile tanışan Hüseyin Bülemd, bu evde sanat ve edebiyat hususunda birçok tartışma ve sohbetin merkezinde görüşlerini belirtir. Hüseyin Bülemd, her yıl farklı aşk macerası yaşayan, on iki senelik evli ve bir çocuk babası bir memurdur. Bülemd, aile hayatında karısına bağlıdır ama ona âşık değildir. Hüseyin Bülemd, hayalindeki aşkı bulmak için uğraşır. Meşhur bir yazar olan ve eserleri beğeniyle okunan Bülemd, sık sık hanımlardan okur mektupları alır ve bu mektuplara cevap verir. Onun aşk maceraları da bu okur mektupları arasında cereyan eder. Romanın asıl meselesi, Hüseyin Bülemd'in İclâl Hanımefendi'yi mi, Münevver Hanım'ı mı yoksa Violet'i mi seçeceği konusundaki kararsızlığıdır. Eserin ilk bölümünü Ermeni ailenin evindeki edebiyat ve sanat sohbeti oluşturmaktadır. İkinci bölümde ise Bülemd'in aile hayatı, evliliğinden memnun olmaması ve yine hayallere dalarak "başka bir" mutluluk peşinde olması yer alır. Üçüncü bölümde, Hüseyin Bülemd'in memuriyet hayatı vardır ancak o kendisine gelen okur mektupları ile meşgul olur. O kendisine hayran olan ve onunla evlenmek isteyen kadınlar arasında, hangisinin bu seneki aşkı olacağını düşünür. Mektupları cevaplarırken hayallere dalar ve henüz yaşamadığı aşkları neticelendirerek karamsarlığa kapılır. Bu bölümde, Bülemd'in hayal ve hakikat arasındaki bocalaması ve kurguladığı aşk yaşantılarıyla umutsuzluğa düşmesi, bir başka deyişle, aşkı inşa etmesi yer almaktadır. Eserin son bölümünde ise Hüseyin Bülemd, okur mektupları arasında kimliğini gizleyen kadının Matmazel Violet olduğunu ve onun aslında bir Türk hanımı olduğunu öğrenir. Bülemd, üç kadın arasında tekrar bir kararsızlık yaşar ve ardından *Menekşe*'yi seçer.

² Bu çalışmada, Ertan Engin tarafından titiz bir çalışma ile Latin harflerine aktarılan 2012 (Palet Yayınları) baskısı kullanılacaktır. Ayrıca orijinal metne Seyfettin Özege Koleksiyonu'ndan ulaşılarak karşılaştırmalar yapılmıştır.

Hüseyin Bülemd'in hayalindeki ideal aşkı arama serüveninin bitmeyeceği ortadadır. Çünkü o bu aşk hayali ile yaşama tutunur.

Hüseyin Bülemd'in aşk emeline ulaşma arzusundaki kararsızlığı eserin merkezinde yer alsa da onun hayalleri, fikirleri ve davranışlarında, Meşrutiyet sonrasında hayal kırıklığına uğramış bir Servet-i Fünûn yazarının yaşamı ortaya çıkmaktadır. *Menekşe* farklı bakış açılarıyla okunduğu vakit, eserin bir aşk romanından daha fazlası olduğu fark edilecektir. Nitekim Mehmet Rauf'un *Menekşe'si*, Ertan Engin'in de belirttiği gibi, özellikle eserin yayımlandığı tarih açısından hem edebiyat tarihinin hem sosyolojinin ilgi alanına girmektedir (2012, 7). Mehmet Rauf'un Servet-i Fünûn topluluğunun dağılmasından sonra kaleme aldığı bu eserinde, Servet-i Fünûn roman anlayışını, temalarını ve özelliklerini devam ettirdiği görülmektedir. *Menekşe'de* Hüseyin Bülemd'in çevresinde cereyan eden olaylar, onun bakış açısıyla anlatıldığı için, Hüseyin Bülemd Servet-i Fünûn yazarının Meşrutiyet sonrasındaki durumunu da göstermektedir. Dolayısıyla Hüseyin Bülemd'in edebiyata, sanata dair fikirleri, hayale ve aşka olan düşkünlüğü, Batı'ya olan hayranlığı ve modernleşme sürecindeki memnuniyetsizliği, hayal kırıklığı, duygusal kişiliği, şimdiden ve gerçeklikten hoşnutsuzluğu, karamsarlığı ve kararsızlığı Servet-i Fünûn neslini ve mizacını yansıtmaktadır.

Edebiyat hakkındaki görüşler

Eserin ilk satırlarında Hüseyin Bülemd, "Edebiyatımızın en şuh, en asil simâlarından biri" olarak (2012, 15) tanıtılır. Birçok eseri yayımlanmış bir Servet-i Fünûn yazarı olan Hüseyin Bülemd'in son romanı "Güzide" yeni yayımlanmıştır ve hem Türk hem de Ermeni gazetelerinde tartışılan bir eser olmuştur. Hüseyin Bülemd, yakın olduğu Ermeni aileyi ziyarete gittiğinde ise Madam Saryan tarafından, "En muktedir ve en sevgili edîblerimizden Bülemd Bey..." (2012, 20) olarak takdim edilmekten büyük bir mutluluk duyar. Hüseyin Bülemd bu evde sanat, edebiyat ve müzik hakkında birçok tartışmanın, sohbetin içinde yer alır. Madam Saryan ve Matmazel Suzan, "Türk muhibbi ve Türk memuru olan pederleri sayesinde" (2012, 24) Türkçeye ve Türk edebiyatına hâkimdir ve yayımlanan eserleri de güncel olarak takip etmektedirler. Bu iki kardeş, "kendileri Fransız edebiyatına da kesb-i vukuf etmiş olduklarından Edebiyat-ı Cedîde'nin kıymet ve meziyetini hakkıyla takdir ederler" (2012, 24). Bu sebeple, Hüseyin Bülemd'e ve onun eserlerine de yıllardır ilgi ile yaklaşırlar. Hüseyin Bülemd'in bu aileyi ziyareti ve bu evdeki sanat tartışmaları, romanın ilk bölümünü oluşturur ve dönemin edebiyat fikirlerini yansıtmaya açısından önemlidir.

Matmazel Suzan ve Hüseyin Bülemd arasında, Fecr-i Âti hakkındaki bir tartışma cereyan eder. Hüseyin Bülemd'in çağdaşı olan yazarlar hakkındaki düşünceleri, Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti arasındaki geçişi yansıtmaya bakımından önemlidir. Ona göre, bu gençlerin "hepsi aşk-ı edebiyatla dolu, muktedir, gayretli çocuklar..."dır (2012, 25). Matmazel Suzan'ın genç yazarlara yönelttiği tenkitlerden rahatsız olan Hüseyin Bülemd, "Hatta, içlerinde, sizin mahubunuz olan dünkülerden daha mümtâz olanlar da nâdir değil..." (2012, 25) diyerek Fecr-i Âti yazarlarını savunur. Bu savunmada, "dünküler" Servet-i Fünûnculardır. Madam Saryan ve Matmazel Suzan tarafından, arkadaşlarına karşı vefasız olmakla suçlanır Hüseyin Bülemd. Buna karşın Hüseyin Bülemd'in cevabı, Mehmet Rauf'un sesini okura duyurur:

"Bir kere refiklerim dediğiniz adamlar kendilerine karşı en evvel kendileri vefasızlık gösterdiler; ve daha geçen gün Servet-i Fünûn'da hepimiz hakkında yazılan sözlerinde hepsi insafsız, haksız değildi... Vele ki, haksız, insafsız add edelim, bunların insafsız ve haksız olması bugünkü gençlerin arasında dünkülerden daha müstaid, daha muktedir ateşin tabiatların bulunmasını men' edemez" (2012, 25).

Servet-i Fünûnculara yöneltilen eleştirileri haklı bulan Hüseyin Bülend, Fecr-i Âti mensupları arasında yetenekli gençlerin bulunduğunu savunur. Kendi nesli hakkında söylediği sözler ise Mehmet Rauf'un bir sitemi olarak da okunabilir.

Hüseyin Bülend'in çağdaşı olan yazarlar hakkındaki fikirleri olumlu olmakla beraber, bu genç yazarları aceleci olmalarından ötürü eleştirir: "(...) bana kalırsa, bunların şayân-ı itiraz yalnız bir halleri var; kendilerinde hissettikleri iktidarın sevk-i emniyetiyle dünü defn etmeye me'zûn olsalar bile bugünü bu kadar süratle i'lâda pek acele ediyorlar" (2012, 25). Yeni bir alan inşa etme çabasındaki bu edebi topluluğu beğenen ve destekleyen Hüseyin Bülend, Edebiyat-ı Cedîde'yi aşmaya çalışan bu gençlerin "henüz ortada dünküleri unutturacak kadar bir eser" (2012, 25) yazmadan böyle cesur davranmasına itiraz eder. Ona göre onların şimdiye kadar yayımlanan eserleri, "yalnız vaadden ibaret şeylerdir. Halbuki yalnız vaadle, biz şöyle yapacağız, böyle yapacağız demek boşça bir fikirdir" (2012, 25). Eğer takdire şayan bir eserleri yayımlanırsa, bu eseri ilk önce kutlayacak kişi Hüseyin Bülend olacaktır.

Hüseyin Bülend'e göre edebiyat eleştirisi yaparken tarafsız olmak gerekir. "Çünkü kendisinde vicdân-ı edebî olmayan bir adam hiçbir vakitte hakiki bir edîb olamaz; vicdân-ı edebînin ise asla izin vermeyeceği ve en ziyade tayîb ettiği bir şey varsa o da edebiyatta taraf-gîrliktir; taraf-gîrlığın en az hükürân olacağı bir yer edebiyat olmalıdır" (2012, 26). Hüseyin Bülend, bir eserin verdiği benzersiz zevkten dolayı beğenip takdir ettiğimizi belirtir ve bu konuda taraf tutmamak gerekir. Bu sanatın her alanı için geçerlidir.

Romanın birinci bölümünde sayfalar süren bu tartışmalarda, Hüseyin Bülend sevdiği yazarlardan ve bestecilerden örnekler verir: "Mesela, size bir misal irâe etmek için, edebiyatta İngiltere'de Shelley'nin, musîkîde Almanya'da Wagner'in şöhretine, muvaffakiyetine uzun seneler mâni olan şey, hep bu vicdân-ı sanattan külliyyen mahrum olan eşhâs-ı sâlise tarafından yapılan taraf-gîrliktir..." (2012, 26). Hüseyin Bülend'in Fecr-i Âti yazarlarını savunmasındaki sebep de bu sanat vicdanı meselesidir.

Bülend, Shelley'den "benim şairim" (2012, 27) diye söz eder. Mehmet Rauf ve Hüseyin Bülend arasındaki benzerlik bu konuda da karşımıza çıkmaktadır. Mehmet Rauf bir röportajında *Eylül*'ü nasıl bir ruh haliyle yazdığından bahsederken, "Ekseriya Şeley'in [Shelley] yahut Sali Prodom [Sully Proudhomme]'un bir cildini alır, bir sandala atlar ve yelkeni açınca Beykoz'a geçerdim. Orada, saatlerce, çayırın içinde uzanarak, mütâlaa" (2008, 80) ettiğini söyler. Mehmet Rauf ve Hüseyin Bülend arasındaki bağ, edebiyat hususundaki beğenileri açısından da kuvvetlenmektedir.

Hüseyin Bülend'in Batı sanatıyla olan ilgisi de bu bölümde fark edilmektedir. Bülend'in "dünyada zevk-i hakikîye temas ettiğim yegâne saniiyeler" (2012, 29) diye bahsettiği Union Française'de dinlediği Beethoven'ın senfoniler hakkındaki uzun betimlemeleri, onun sanata verdiği ehemmiyetin bir göstergesidir. Onun için sanat, medeniyetin timsalidir. Onun bu fikirlerini Matmazel Violet desteklemektedir. Matmazel Violet de Hüseyin Bülend gibi, Batı'ya hayrandır ve Batı sanatını takip eder. Mektubunda "benim için ancak Avrupa ve bilhassa Fransız edebiyatından ve eserlerini sevdiğim ve takdis ettiğim muharrirlerse, o edebiyatların üstadları olan şâir ve hikâye-nüvislerinden ibaret kalmıştı" (2012, 44) diyen Matmazel Violet, Madam Saryan'ın evinde tanıştığı bu yazarın eserleri sayesinde Türk edebiyatına ehemmiyet vermeye başlar.

Menekşe'de Hüseyin Bülend, Matmazel Violet, Madam Saryan ve Matmazel Suzan dönemin sanat ve edebiyat fikirlerini aktaran kişilerdir. Hüseyin Bülend, Servet-i Fünûn yazarı olarak görüşlerini belirtir. Madam Saryan ve Matmazel Suzan Türkçeye ve Türk edebiyatına hâkim Ermeni okurlardır. Matmazel Violet ise Batı edebiyatına ehemmiyet vermektedir ve Hüseyin Bülend'i tanıyana kadar hiç Türk eseri okumamıştır.

Hüseyin Bülemd'in eserlerinde Fransız edebiyatından aldığı lezzeti yakalayan Matmazel Violet'in mektuplarında Batı'ya olan hayranlığın aşırılığı görülmektedir. Hüseyin Bülemd de Batı'nın üstünlüğünü sorgusuzca kabul etmiştir ve onları asla ulaşamayacağı bir hayal olarak konumlandırır. Bu bakımdan, Hüseyin Bülemd ve Matmazel Violet Servet-i Fünûncuların fikirlerini yansıtır: "Onlar için batıya ve batılı bir şeye karşı 'acaba?' diye sormak, bir şüphe duymak yok, inanmak vardı. Çünkü Servet-i Fünûnculara göre her şeyin iyisi Avrupa'da bulunuyordu" (Kavcar, 1985, 269). Bülemd ve Violet'in sanata dair fikirlerinde bu inancın etkisi görülmektedir.

Aşk

Servet-i Fünûn eserlerinin öne çıkan temalarından biri olan aşk, Mehmet Rauf'un yapıtlarında bireyin iç dünyasını bütün yönleriyle ele alma hususunda önemli bir rol oynar. Mehmet Rauf'un ana karakterleri, aşk ile yaşama tutunan ve aşk sayesinde hayatı anlamlandıran kişilerdir. "Mehmet Rauf'un kahramanlarında en büyük endişe ve onları mutlu eden biricik şey aşktır. Hepsisi de bilgili olan ve batı kültürü ile yetişen bu karakterlerin, Nihad hariç, aşk ve kadından başka meşgaleleri yoktur. Başka bir iş yapmazlar" (Kavcar, 1985, 84). *Menekşe*'de de Hüseyin Bülemd, hayal kırıklığını aşk ile sağaltma gayretindedir. Aşk, onun için bir yaşama sevincidir.

Hüseyin Bülemd, edebiyat camiası tarafından desteklenen, takdir gören ve okurlarınca da ilgiyle karşılanan bir yazardır. Onun bu konumu, aşkı tanımlamasına da etki etmektedir. Aynı zamanda bir Servet-i Fünûn yazarı olması, Bülemd'i okuduğu veya gözlemlediği yahut hayalini kurduğu ama deneyimlemediği aşkların kurmaca dünyasına hapseder. Hayalin penceresinden seyredilen bu aşk serüvenlerinde Hüseyin Bülemd, Beyoğlu'nun eğlence hayatına ise aktif olarak katılmaz ve "böyle sokak muaşakalarından" da hoşlanmaz (2012, 16). O, Beyoğlu hayatını kirli bulur ve bu hayata karışmamak için aşklarını buna göre düzenler. Hüseyin Bülemd'in deyişiyle, aşklarını "nezâhet dairesinde" (2012, 16) tutmaya çalışır. Bülemd'in aşk anlayışına göre, kendisine gelen okur mektuplarında ilân-ı aşk eden kadınlara verdiği cevaplar da bu ahlak temizliği çerçevesinde yer alır. Hüseyin Bülemd, bu okur mektupları arasında kendisiyle evlenmek isteyen Nebile İzzet'e cevap verirken, "bir roman yazar gibi, oturur, sevindirmek, mesud etmek arzusuyla uzun ve yalan mektuplar yazar" (2012, 17). Aşk maceralarını masum olarak tanımladığı bu çerçevede yaşayan Hüseyin Bülemd'in aşk hususunda eyleme geçmesi ise mümkün olmaz ve hayalin sınırları içerisinde gezinir. Bülemd'in bu aşk hayalleri ise edebiyat ile beslenir. Hüseyin Bülemd için aşk, estetik deneyim (özellikle okuma ve yazma deneyimi) ile anlamlanır. Onun aşk konusundaki fikirlerinde Fransız yazarlarının tesiri görülmektedir:

"Kendi kendine gülererek: 'Aşklarım!...' diyordu; ve bu kelimeyi kendisiyle beraber sû-i istimâl eden yüz binlerce genç gibi o da garbın en zâlim ve müşerrih kalemi La Rouchefoucauld'nun o kadar derin ve acı olan 'Birçok adamlar aşktan bahs olunduğunu iştimeseler sevmeyeceklerdi.' mülâhâza-i meşhûresinin doğruluğunu tasdik ederek bu münasebetine aşk namı verilip verilmeyeceğini şüphe ile telâkki ediyordu" (2012, 16).

Bülemd için aşk, doğrudan bir deneyime dönüşmez ve o estetik deneyimin etkisi ile hareketlerine karar verir. Roman boyunca Hüseyin Bülemd'in bahsettiği aşk maceralarına dair bir ayrıntı verilmez. Onun hangi kadına âşık olacağı sorusu, asıl meseleyi teşkil eder. Bu yönüyle Hüseyin Bülemd, aşkı bir kavram olarak anlamlandırma gayretindedir.

Hüseyin Bülemd, aşkın benzeri olan hissiyatı doğada da fark eder ve "demek insan bazen seven bir kadının kollarının arasında bulamadığı bir zevki, havanın açık, güneşli parlak, sokakların kalabalık olmasından duyarmış..." (2012, 15) diyerek tabiatın seyrinden duyduğu lezzeti aşka benzetir. Hüseyin Bülemd'in bu benzetmesi, onun estetik deneyimin rehberliğinde kendini anlamlandırması ile ilişkilidir. Çünkü "Doğanın

seyri de bir estetik deneyimdir" (Paliçko, 2020, 221). Bülend'in yaşantısındaki estetik deneyim ve aşk arasındaki bu bağ, müzik konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Madam Saryan'ın evinde tanıştığı Matmazel Violet, Bülend için dinlediği senfonilerdeki "zevk-i hakikîye"yi (2012, 29) hissettirir. Üstelik bu zevk, onu hayallerine kavuşturacak ve mutlu edecek niteliktedir:

"[B]u zevk, Beethoven'ın musikisinin ruha bahsettiği mestî-i amik gibi ceriha-dâr-ı merâret eden hicran yerine, derin ve nûşin bir nefha-i tesliyetle mâlâmâldi; çünkü o musikî, ruhu tatmin edilmeyecek arzularla, mültehib emellerle doldurup mecruh ettiği halde, işte bu genç kız, isteseydi, ah, yalnız isteseydi... En berîn ve lütuf-kâr bir saadet hemen tulû' eder ve mevcudiyetini en murassa, en müzehher şümûs-ı zevk ve bahtiyarî ile tenvir ederdi. Musikînin verdiği ve elîm olmaktan hâlî kalmayan emel yerine, bu hem emeli, hem saadeti ihsan edebilecek bir lütf-ı iktidâr ile zengindi..." (2012, 30).

Hüseyin Bülend'in Matmazel Violet'e karşı hislerini tanımlamasında, estetik deneyimin etkisi yukarıda görülmektedir. Onun yaşantısında aşk, güzellik ve sanat birbiriyle bağlantılıdır. Ayrıca Hüseyin Bülend'in aşk fikrinin ve hayalinin kendisine âşık olduğu da âşikârdır. Onun için aşk, "yoktan icad edeceği" bir "ihtiyaç", "emel" ve "rüya"dır (2012, 16). Bülend aşkı, "latîf bir meşgâle-i hayat" (2012, 42) olarak görür. Bülend, aşkı bu "rüya" doğrultusunda icat ettiği için, âşık olduğu kişinin bir ehemmiyeti yoktur:

"Hele bugünlerde ruhunu böyle bir aşk emeli nasıl târümâr ediyordu? Baktığı her köşede bir sehâb-ı hayal içinde ziya-dâr bir rüyâ-yı aşk, levend bir kadın nuru görür gibi oluyor, ve bütün rast geldiği, tanıdığı kadınların hangisinin bu sene hayatını böyle taltif ve ta'tir edecek şükûfe-i dilber olacağını kendine soruyordu" (2012, 16).

Hüseyin Bülend'in bu düşüncelerinden de anlaşıldığı üzere, o sürekli olarak farklı bir aşk macerasının peşinden gider ve yalnızca birçok seçenek arasından bir seçim yapması ve karar vermesi gerekmektedir. Âşık olacağı kadını seçmeye çalışırken Hüseyin Bülend, bir kadından bahsederken hemen ötekini hatırına getirir ve roman boyunca onun bu kararı verme süreci izlenir. O, "kendini böyle, her çiçeğe karşı pür-şitâb olan bir kelebek gibi" (2012, 19) görür. Bülend bu konuda iradesiz ve zayıf olmasını ise henüz karşısına hayalindeki kadının çıkmamasına bağlar. O, bu yönüyle *Aşk-ı Memnu*'da her çiçeğe konmak isteyen Behlül'ü çağırıştırmaktadır. Aşka ve kadınlara tutkundur Hüseyin Bülend. O yaşamını aşksız düşünemez: "bir saniyelik aşk-ı mes'uda nâil olmak için bütün hayatımı kahır ve eleme terk ve teslim ederim" (2012, 31) der. Bu düşüncesine karşın Hüseyin Bülend, on iki yıldır evlidir ve bir çocuğu vardır. Ancak o, karısına âşık değildir, karısına karşı bir merhamet hisseder, onu "pederâne, biraderâne, hatta bazı günler evlatça bir muhabbetle, hârr ve pür-hulûs bir râbitayla ta'zîz ederdi" (2012, 33). Bülend arayışında olduğu aşkı karısında bulamaz, onda "şiiir aşkı" (2012, 33) yoktur.

Hüseyin Bülend'in hayalindeki aşka ulaşma gayretinin yaşamı boyunca son bulmayacağı anlaşılmaktadır. Onun için bu aşk arayışı, farklı kadınlarla yaşansa dahi, bir kısır döngüdür. Mehmet Rauf'un bütün eserlerinde karşılaşılan aşka tutkun kişiler, "yazarın kendi aşk anlayışının farklı tezahürlerini canlandırmış gibidirler. Mehmet Rauf'un romanlarında hep aşk düşkünü kişileri konu edindiğinin ve bu aşk düşkünü kişilerle kendisi arasındaki benzerlik olduğunun en güçlü delillerinden birisi *Menekşe* romanındaki Bülent Bey ile Mehmet Rauf arasındaki benzerliklerdir" (Çıkla, 2004, 143). Hüseyin Bülend'in Mehmet Rauf'un görüşlerini ve anlayışını yansıtmaları bakımından da Servet-i Fünûn nesli *Menekşe*'de karşımıza çıkar.

Hayal ve hakikat çatışması

Servet-i Fünûn romanının özelliklerinden biri olan hayal-hakikat çatışması, *Menekşe*'de Hüseyin Bülend'in yaşantısı çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Hayallerindeki aşkı bulma arzusunda olan Bülend, bu çatışmayı genellikle duyguları bağlamında yaşamaktadır. Ancak Meşrutiyet sonrasında hayal ettiklerinin gerçekleşmediğini fark eden Hüseyin Bülend, modernleşmenin gidişatından memnun değildir. Onun

Avrupa'ya duyduğu hayranlığın da etkisi, hayal ve hakikatin mücadelesine sebep olur. Nitekim Bülend, hayal ettiği Batılı yaşam tarzına asla ulaşamayacağına inanır. Hayal ve hakikat arasındaki gidis gelişleri, Bülend'in santimental kişiliği ile alakalıdır.

Hüseyin Bülend, kendisine gelen okur mektupları arasında, eserlerine hayran olan on beş yaşında bir genç kızın kendisiyle evlilik hayali kurduğundan bahseder. Bu genç kıza cevap verirken, kurmaca bir mektup yazdığını belirten Hüseyin Bülend, hayal ve hakikat çatışması yaşamaktadır: "Teeshülse, bir kere o kızcağız kendi evlâdı olacak kadar küçük bir sinnde olduktan başka, aynı zamanda iki kadın kocası olmaktan son derece nefret ettiği gibi, zevcesinden ayrılmak da hiç aklına gelmezdi; zira bütün muâşakâtına rağmen; zevcesine derin bir hürmet ve irtibâtı vardı" (2012, 17). Nitekim o, bu genç kız ile evliliğin mümkün olmadığını bilerek, yazdığı kurgu mektup aracılığıyla hayalini yaşar. Hüseyin Bülend'in karısına olan bağı ve saygısı, onun hakikat ile olan ilişkisini pekiştiren bir unsurdur.

Aşka, kadınlara ve güzelliğe tutkun olan Hüseyin Bülend'in hayal ve hakikat çatışması yaşadığı anların çoğunda, evliliği ve çocuğu, onun gerçeğe ve dolayısıyla ahlaki sınırlara geri dönmesini sağlar. Onun duygusal olarak karşıtlıklar arasındaki hızlı geçişlerinin sebebi de bu sadakat gayretinden ileri gelir. Hüseyin Bülend bir kadının güzelliğine kendini kaptırdığı anda, kendisine "evvela çocuk babası" (2012, 19) olduğunu hatırlatır. Ancak bu anımsama, Bülend'i hakikate uzun uzadıya bağlamak için yeterli olmaz. O, ideal sevgilinin hayalini kurmaya devam eder ve şimdiye kadarki bütün çapkınlıklarını henüz "o bedia-i emele tesadüf edememiş" (2012, 19) olmasına bağlar.

Hüseyin Bülend'in aşk arayışında, hayal ve hakikat sürekli olarak birbirini yıkar. Onun hayallere kapıldığı bir anda, önce gerçeklik bir ayağından çeker sonra karamsarlık onun tamamen yere basmasını sağlar. Bülend'in deyişiyle, "emeliyle hakikatin daimî musâra'ası..." (2012, 47) onun yaşamının ereği haline gelmiştir. Öyle ki, romanın sonunda Matmazel Violet'i seçen Hüseyin Bülend, "ona hayalen perestis edecekti"r (2012, 62). "Onun mevcut olduğunu bilmek de en büyük, en latîf bir saadet değil miydi?" diyen Bülend, Münevver ve İclâl Hanım'ın mektuplarını kaldırır ve "emel-i hayatını artık bulmuş olduğuna" (2012, 62) karar verir. Dolayısıyla Hüseyin Bülend, hakikat onun bu kararını yıkana kadar, Menekşe'nin varlığı ile mutlu olacaktır.

Hayal ve hakikat çatışması, Servet-i Fünûn neslinin ve eserlerinin en belirleyici niteliklerinden biridir. *Menekşe*'de ise bu çatışmaya Meşrutiyet sonrasındaki hayal kırıklığının da eklendiği görülmektedir. Bu durum, Hüseyin Bülend'in modernleşme hakkındaki fikirlerinde açığa çıkmaktadır: "Biz istibdatta ne zannederdik? Hürriyet ilân edilir edilmez hemen değilse de herhalde bir sene sonra, İstanbul'un hayatı değilse de hiç olmazsa manzarası olsun değişecek... Şu vapurlar, tramvaylar, evet hiç olmazsa, onlar bir tebeddül irâe etseydi..." (2012, 22). Hüseyin Bülend'in "biz" dediği, Servet-i Fünûn neslidir ve onun büyük bir hayal kırıklığının ifadesi olan bu sözleri, Batı'ya olan hayranlığının da etkisiyle, gecikmişliğin ve aradaki uçurumun farkındalığını taşır. Ona göre geçen zamana karşın değişimin hala gerçekleşmemesinin sebebi "bu işler için kâfi derecede pişme"memizdir (2012, 22). Hüseyin Bülend'in modernleşme hakkındaki fikirleri, Mehmet Rauf'un görüşünü aktarırken, Meşrutiyet sonrası Servet-i Fünûn yazarının düşüncelerini de yansıtmaktadır.

Santimentalizm ve karamsarlık

Menekşe, Servet-i Fünûn romanının özelliklerini taşımaktadır. Hüseyin Bülend'in duygulara kapılan, santimental şahsiyeti ve sık sık karamsarlığa düşmesi, onun Servet-i Fünûn yazarı olmasından

kaynaklanmaktadır. Hüseyin Bülend, aşka yaklaştığını düşündüğü her anda aşırı bir coşkuya kapılır ve duygulara gark olur. O, karşılaştığı güzel bir kadınının karşısında hemen derin hisler ile heyecanlanır:

“işte bir saniyelik tesadüf daha ki, kendisini, başka bir tesadüf daha ki, kendisini, başka binlerce adamların aylarca temasta buldukları güzel kadınlara karşı hissettikleri ibtilâ ve arzudan fazla bir ihtiras ile sarsmış, ve ondan uzak yaşamaya mahkûm olduğu için duyduğu kahr ve elemle, aylarca beraber yaşadıkları kadınlardan arzularına rağmen ayrılmaya mecbur olan binlerce adamların duyduğu elemden ziyade harâb olmuştu” (2012, 18-19).

Yolda karşısına çıkan ve tanımadığı bir kadına karşı hissettiği bu duygular, Hüseyin Bülend'in santimentalizmine bir örnek niteliğindedir. Onun güzelliğe, aşka, şiiere, hayale olan tutkunluğu bu duyguların aşırılışması ve coşkunluğa kapılması, yaşantısının bir rutini haline gelmiştir.

Hüseyin Bülend'in karamsarlığı, hayalindeki kadına ulaşamayacağını düşündüğü zamanlarda artar. Arzu ettiği ideal aşkın karşısına hiç çıkmayacağı endişesi Hüseyin Bülend'in karamsarlığını besler. Ancak o, bu kaygısını hayallere sığarak teskin eder. “Ah ya Rabbi, acaba bu kadına hiç rast gelmeyecek miydi?” (2012, 20) dediği anda, o kadının hayalini kurmaya başlar Hüseyin Bülend. Dolayısıyla Hüseyin Bülend'in santimental şahsiyetinde karamsarlık kısa anlarda baskındır ve umut dolu beklentisi son bulmaz. O, karısında bulamadığı aşkı, “muhayyel zevce”de (2012, 34) ararken ise birden karamsarlığa kapılarak hayalinin asla gerçekleşmeyeceğini, böyle bir kadının var olmayacağını düşünür: “Demek ki, diyordu, demek ki saadet, gölgesiz, endişesiz, saf ve berrak saadet mümkün olmayacak...” (2012, 35). Bülend, duygularının coşkunluğu ve hayallerinin canlılığıyla göklere çıkarken gerçeğin farkındalığı ile birden yeryüzüne döner. Bu dönüşlerinde ise karamsarlığa kapılır, ancak her defasında hayalindeki kadını düşünmeye başlar. Bülend içinde bulunduğu durumdan duyduğu hoşnutsuzluğu ve karamsarlığı, hayalleri ve arzuları ile göz ardı eder. Onun daima başka bir aşkın peşinden gitmesinin sebebi, bu kaçış olabilir.

Bülend'in karamsarlığı, genellikle, aşk konusundaki hayallere daldığı zaman ortaya çıkar. Hayallerde kaybolduğu bu anlarda Bülend'in santimental kişiliği de bu karamsarlıkla birleşir. Okur mektuplarında kendisine hayran olan kadınlar arasından bir seçim yapmaya çalışan Hüseyin Bülend, İclâl Hanımefendi'ye yazdığı cevabın ardından hayal kurmaya başlar ve ona âşık olmaktan endişe eder. “Ah niçin bütün aşklar böyleydi?” (2012, 43) diye hayıflanır Bülend, bütün aşkların bir gün fena neticelendiğini düşünerek umutsuzluğa düşer. “Hiçbir kadına tesadüf etmeyecek miydi ki, aşk ve saadet hakkında kendisi kadar saf ve pâk bir emel-i vefayla pür-harâret bir kalbe mâlik olsun?” (2012, 43) diyen Bülend, aradığı rüyaya ulaşamayacağını düşünür. Onun karamsarlığı, korku ve endişeleri deneyimin engelleyicisidir. Çünkü Bülend, hayalinde sonuçlandırır bütün yaşantısını, eyleme geçmez.

Karamsarlık, Hüseyin Bülend'in arzu ettiği yaşama ulaşmasındaki en büyük engellerden biri olan modernleşme sorununda da karşımıza çıkmaktadır. Hüseyin Bülend, Batı'ya hayrandır ve ona göre biz Avrupa'daki insanlara benzesek bile, aramızda çok büyük farklar vardır (2012, 22). Böylesine farklar ortadayken, “hâlâ kendimizi onlarla hem-ayâr tutmaktayız” (2012, 22) diyen Hüseyin Bülend'e göre; asırlardan beri gelişmeye devam eden bu cemiyete yetişmek mümkün değildir. O, Meşrutiyet sonrasında yaşadığı hayal kırıklığının da etkisiyle, yaşantısının asla değişmeyeceğini düşünür:

“Sanattan, fikirden, zevkten, rahattan mahrum bekleyeceğiz... Daha, belki ricâlimiz var ki, sanayi-i nefise hakkında bir fikirden mahrumdur; Avrupa'da en adi bir ferdin bile fikri, ruhu her günkü dilek ve temâsıyla sanat hakkında bir incilâyâ maliktir, bizde ise, en münevver fikirlilerimizin fikri bile asırlık akâmetle, asırlık atâletle, küflenmiş, paslanmıştır... İşte farkımız... Küflü ruhların emelleri de küflü, paslı fikirlerin icraatı da paslı olur... İşte yalnız bunun için, daha çok seneler, İstanbul ve hayatımız değişmeyecek, değişmeyecektir; bu mukadder ve zaruridir!..” (2012, 22-23).

Hüseyin Büleml'ın bu fikirlerinde, Servet-i Fünûn neslinin deneyim sonrası bakışı görölmektedir. Hürriyet ilan edilmiş ancak değişen bir şey olmamıştır. Hüseyin Büleml'i karamsarlığa sürükleyen bu hayal kırıklığıdır. O, hürriyetin "her şeyi bahşedecek bir tılsım bile olsa" (2012, 22) idealindeki yaşamı sağlayamayacağıının farkındadır. Büleml'in "biz" ve "onlar" karşılaştırmasında, bir hayal-hakikat çatışması bulunmaktadır. Onun hayali daima Avrupa'dır, onlardan olmak o medeniyete ulaşmak ister ancak bunun mümkün olmadığını bilincindedir. "Mukadder" ve "zaruri" olan bu hayata sıkışıp kalmıştır. Bu durum da onu karamsarlığa sürükler. Hüseyin Büleml'in karamsarlıktan kaçışı ise hayale sığınarak olur.

Fransızca gazeteler okuyan Hüseyin Büleml'in bu gazetelerden birinde rastladığı "meşhur resamlardan birinin yaptığı bir Paris hayatı manzarası, bir yarış resmi" (2012, 39), karamsarlığını pekiştirir. Gördüğü manzara karşısında hayıflanan Hüseyin Büleml, "hayatımızda şu tezahürât-ı hüsün ve sanattan mahrum olmasaydık da ruhlarımızın mahrum olduğu saadetlere gözlerimiz olsun nâil olsaydı..." (2012, 39) der. O, içinde bulunduğu durumdan memnun olamaz ve elindekilerle yetinmez. Bu çatışma ve kıyaslamalar arasında kalan Büleml, mutluluğu aşka bulmayı umut eder. Fransız gazetesinde gördüğü sıradan bir resim bile, onu bu duruma sürükleyebilmektedir.

Bir edebi eser olarak yaşam

Menekşe'de Servet-i Fünûn yazarı olan Hüseyin Büleml, coşkun duyguları, hayallerde yaşaması ve aşka tutkunluğunun etkisiyle hayatını da tıpkı kaleme aldığı eserlerine dönüştürmeye çabalar. Onun kurmaca dünyayı yaşamının bir parçası haline getirmesine, ulaşmak istediği ideal ve yüce bir emel yön verir. Hüseyin Büleml'in bir edebi eser yazar gibi hayatını şekillendirme arzusu, bir roman kahramanı olarak Servet-i Fünûn neslini temsil eden Ahmet Cemil'i hatırlatmaktadır. Ertan Engin'e göre, Hüseyin Büleml "Ahmet Cemil'in ruh ikizi diyebileceğimiz bir kişiliğe sahiptir" (2012, 7). Ancak Hüseyin Büleml, Ahmet Cemil'den farklı olarak eserleriyle şöret kazanmış, belli bir okur kitlesine ulaşmış, Türk ve Ermeni basınında gündemde olan bir yazardır. Oysaki "Ahmet Cemil'i ve onun edebiyatını niteleyen kelime 'mariz'dir. O hareket adamı değil, hüznün ve melankoli adamıdır" (Şener, 2016, 363). Hüseyin Büleml ise yaşama tutunmak için mücadele eder ve hayatını tıpkı yazdığı eserler gibi hayaller içinde kurgulamaya çabalar. Bu nitelikleri bakımından Hüseyin Büleml, Ahmet Cemil'in yaşamına "Mai"de devam ettiği bir dünyada yaşar.

Hüseyin Büleml, kendi yaşamından, vatanın ve milletin durumundan, kısacası içinde bulunduğu gerçeklikten hoşnut değildir. Bundan dolayı, hayale kaçır ve günlük yaşantısında da bir eser kaleme alır gibi yaşar. Onun bu hali, deneyim arzusu ile ilgilidir. Hüseyin Büleml, hayal kırıklığı yaşasa bile, aşka ve güzelliğe olan tutkusu onun deneyim arzusunu daima tetikler.

Hüseyin Büleml, otuz sekiz yaşına bastığı için "artık gençliğe mahsus feyezân-ı hülya ile kadınlar arasında bir gaye-i hayâliyye aramaktan yorulmuştu"r (2012, 17). Büleml, şimdiye kadar bütün aşk maceralarında o ideal sevgiliye, hayale ulaşamamıştır ve pişmandır. "[F]akat artık otuz sekiz yaşına geldiğinden eğer bir şarkının tavsiyesine itaat etmek lazım gelirse ihtiyar olduğu için artık uslanmak lazım geldiğini görüyordu" (2012, 18). Onun için "aşka, kadınlara veda etmek" (2012, 18) çok zordur. "Doksanlık bir ihtiyar olsa" (2012, 18) da asla uslanmayacağıının farkına varır. Hüseyin Büleml'in henüz yaşayamadıkları onu cezbeder ve deneyim arzusu baskın çıkar. İdealindeki sevgili ve aşk emeli için "dünyanın ve hayatın verebileceği maddî ve hakikî birçok ezvâktan nefsinin mahrum ettiğine" (2012, 17-18) üzölen Hüseyin Büleml, bu aşk hastalığından asla kurtulamayacağıına ikna olur.

Büleml'in deneyim arzusu, hayallerindeki yaşama ulaşamamış olmasından ileri gelir. O zihninde sürekli olarak, henüz yaşanmamış idealin hayalini kurgular. Büleml, karşısında duran karısının yerinde Matmazel

Violet'in durduğunu hayal eder ve "ondan olacak çocuk ile, onun huzur-ı letâfetinde, onun şuh ve şen nûkhet-i hüsnüyle muattar geçecek hayatın saadeti..."ni (2012, 37) arzular. Bu hayal sahnesinde, Bülend'in vurguladığı tek bir şey vardır: "her gün başka bir (...)", "her an başka bir (...)" (2012, 37). Onun aradığı bu başkalık, farklılık her sene farklı bir kadının aşkında sakinleştirmeye çalıştığı deneyim arzusudur. Dolayısıyla Bülend, Matmazel Violet'te bu emeline, rüyasına karşılık bulacağını düşünür. Bülend'in *Menekşe*'nin hayalini kurduğu bu satırlarda, ideal bir aşkın, kadının ve yaşamın planı bulunmaktadır.

Hüseyin Bülend'in duyguları, aşkları ve hayalleri de bir kurmacanın ürünleridir. Âşık olmak istediği kadını tarif ederken romanına bir kadın karakter çizer gibidir:

"Bir kadın ki kendisini vücuduyla ne kadar meftun ederse ruhuyla da o kadar meshûr edebilsin; vücudu ne kadar latîf ve müstesna ise, ruhu da o kadar celîl ve güzîn olsun... Bir kadın ki, hayat kendisi için artık onu sevmekten ibâret olacağı gibi kendisine sevimlik için yaşadığı tahassüs-i amîkini verebilsin... Şiir ve aşka karşı mevcudiyetini bu kadar iltihâb ile zabt ve teshîr etmiş olan meftûniyet ancak tahayyül-i hüsn ve şiiiriyetle vücud bulmuş denilecek kadar yalnız perestîş olunmak için dünyaya gelmiş bir çiçek, bir inci, bir yıldız kadın olsun..." (2012, 19).

Otuz sekiz yaşına gelene kadar, tarif ettiği ideal kadına rastlamayan Hüseyin Bülend'in bu kadına tesadüf edeceğine inancı tamdır. Ancak romanın bütünü Hüseyin Bülend'in bu yıl hangi kadına âşık olacağına karar vermesi üzerinedir ve eserin ismi de bu seçim ile alakalı olarak *Menekşe*'dir. Anlaşılan o ki, Hüseyin Bülend kurguladığı bu aşkı bulana kadar maceralarına devam edecektir. Onun son romanı "Güzide", kendi arayışının ifadesidir. "Güzide benim gibi bir adamın kadınlarda aradığını bulması mümkün olmadığını arz ve izâh ediyor" (2012, 38) diyen Hüseyin Bülend, emeline erişemeyeceğinin farkındadır. Bu farkındalık, Bülend'in hayatını kurmaca bir eser gibi yaşama arzusunu ortaya çıkarmaktadır. *Menekşe*'nin sonunda, uzun süren kararsızlığın ardından, Matmazel Violet'te karar kılması, Bülend'in şahsi yaşamında bu sene yayımlanacak bir aşk romanı olarak nitelendirilebilir. Onun aşk maceraları, deneyimleri, hayalleri ve emelleri kaleme aldığı eserlerden birine dönüşür.

Sonuç

Servet-i Fünûn dönemi yazarlarından Mehmet Rauf, Cumhuriyet döneminde de yazın hayatına devam etmiştir. Mehmet Rauf'un Servet-i Fünûn topluluğunun dağılmasının ardından yazdığı eserleri arasında, Servet-i Fünûn duyuş tarzını ve anlayışını yansıttığı birçok eseri mevcuttur. Yazarın *Menekşe*'si de Servet-i Fünûn romanı olarak nitelendirilebilecek bir eserdir. Çünkü *Menekşe*'deki aşk, hayal-hakikat çatışması, santimentalizm ve karamsarlık, edebiyat hakkındaki fikirler, hayallere sığınmak ve yaşamını kaleme aldığı eserler gibi sürdürme arzusu Servet-i Fünûn temalarıyla örtüşmektedir.

Mehmet Rauf'un incelenen bu eserinde, Hüseyin Bülend'in bir Servet-i Fünûn yazarı olarak bu nesli temsil ettiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca eserin içeriğinin yanı sıra Hüseyin Bülend ve Mehmet Rauf arasındaki benzerlikler ve eserin otobiyografik niteliği de bu yargıyı desteklemektedir. Mehmet Rauf'un eserlerinde kendi yaşamından izlere de yer vermesi, eser kişilerini yazarın hayatı ile paralel okumamıza yol açmaktadır. Servet-i Fünûn döneminin özellikleri aynı zamanda yazarların ruh haline ve mizaçlarına da atfedilmektedir. Bu durum, edebi eserin kurmaca yönünün geri plana atılmasına yol açmasına karşın, Servet-i Fünûn neslinin (özellikle Mehmet Rauf'un) deneyimlerinin, fikirlerinin, hayallerinin ve arzularının eser kişilerinde yankısını bulduğu görülmektedir. Bir roman kahramanı olarak Servet-i Fünûn yazarının "kendi nesli adına konuşması" ilk olarak *Mai ve Siyah* ile karşımıza çıkmaktadır. Servet-i Fünûn roman ve hikâyesinde birçok eser kişisinin bu neslin temsilcisi olduğunu söyleyebiliriz. Mehmet Rauf'un 1915 yılında yayımlanan *Menekşe*'sinde de Hüseyin Bülend, Servet-i Fünûn neslini simgelemektedir.

Hüseyin Bülemd'in edebiyat ve sanat hakkındaki fikirleri, Fecr-i Âti hakkındaki destekleyici tavrı ve edebiyat eleştirisinde "tarafgirlik"ten kaçınmak gerektiğini savunması, çağın edebiyat tartışmalarına dair bilgi vermektedir. Aynı zamanda bir Servet-i Fünûn yazarının kendinden sonraki yazarlara ve eserlere güncel bakışı da bu tartışmalarda ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Ermeni ailenin Türk edebiyatı hakkında ve özellikle Edebiyat-ı Cedîde hakkındaki savunmacı tavrı, o dönemde Fecr-i Âticilerin önceki nesli aşma çabasına okurlar tarafından nasıl bir tepki alındığını da göstermektedir. Matmazel Violet ise Türk edebiyatını Hüseyin Bülemd'in eserleri aracılığıyla tanır ve Fransız eserlerini okurken aldığı keyfi ana dilindeki eserlerde bulur. *Menekşe*'deki bu ayrıntı, Servet-i Fünûn romanının başarısını da vurgulamaktadır.

Hüseyin Bülemd'in santimentalizmi, karamsarlığı, hayal ve hakikat çatışması, yaşamını bir edebi esere dönüştürme arzusu ise aşk bağlamında cereyan eder. Onun aşka olan tutkunluğu, içinde bulunduğu zamandan ve durumdan duyduğu memnuniyetsizliği unutmak için bir savunma mekanizması gibidir. Bu sebeple de Hüseyin Bülemd'in kurduğu hayalleri ve hakikate dönüşleri, ardından hemen karamsarlığa kapılması, idealindeki aşka ve mutluluğa ulaşamayacağına dair duyduğu kaygıdan ileri gelir. Hüseyin Bülemd'in yaşantısı, Meşrutiyet sonrasında umduğunu bulamayan ve hayallerinin gerçekleşmediğini gören Servet-i Fünûn neslinin vaziyetini yansıtmaktadır. Hüseyin Bülemd'in yaşantısı, hayal-hakikat-karamsarlık döngüsüne hapsolür.

Kaynakça

- Akyüz, K. (1995). *Modern Türk edebiyatının ana çizgileri 1860-1923*. İnkılâp.
- Cevdet Kudret (1971). *Türk edebiyatında hikâye ve roman 1859-1959*. Bilgi.
- Çıkla, S. (2001). "Halit Ziya ve Mehmet Rauf'un hayatları ile romanları". *Dergâh*, 12, 14-17.
- Çıkla, S. (2004). *Roman ve gerçeklik bağlamında kültür değişimleri ve Servet-i Fünûn romanı*. Akçağ.
- Engin, E. (2012). "Menekşe romanı hakkında". *Menekşe*, Palet, 7-10.
- Enginün, İ. (2020). *Yeni Türk edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. Dergâh.
- Kavcar, C. (1985). *Batılılaşma açısından Servet-i Fünun romanı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Mehmet Rauf (2008). *Edebî hatıralar*. Kitabevi.
- Mehmet Rauf (1331), *Menekşe*. Muhtar Halid Kütüphanesi, Teshîl-i Tıbbât Matbaası.
- Mehmet Rauf (2012). *Menekşe*. (Haz. Ertan Engin), Palet.
- Özbalcı, M. (1997). *Mehmet Rauf'un romanlarında şahıs kadrosu*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Paliçko, E. (2020). *Edebiyat-ı cedide roman ve hikâyesinde deneyim*. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora tezi.
- Şener, Z. (2016). "Edebiyat-ı Cedîde karamsarlığının bir sembol olarak Ahmet Cemil". *III. Genç Akademisyenler Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Epamat Basım Yayın, 357-377.
- Tanpınar, A. H. (2016). *Edebiyat üzerine makaleler*. (Haz. Zeynep Kerman), Dergâh.
- Tarım, R. (2000). *Mehmet Rauf'un hayatı ve hikâyeleri üzerine bir araştırma*. Akçağ.
- Törenek, M. (1999). *Roman ve hikâyeleriyle Mehmet Rauf*. Kitabevi.